

Katarzyna Bock, Mateusz Matuszyk

Sprawozdanie z konferencji naukowej "Losy klasztorów i zbiorów poklasztornych w okresie represji po upadku powstania listopadowego w 1831 r.", Rytwiiany, 12–15 VII 2012 r.

Hereditas Monasteriorum 1, 378-380

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Katarzyna BOCK

(sekretarz Projektu)

Mateusz MATUSZYK

(koordynator Projektu)

Projekt badawczy *Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja*

Sprawozdanie z konferencji naukowej *Losy klasztorów i zbiorów poklasztornych w okresie represji po upadku powstania listopadowego w 1831 r., Rytwiany, 12–15 VII 2012 r.**

Konferencja naukowa pt. *Losy klasztorów i zbiorów poklasztornych w okresie represji po upadku powstania listopadowego w 1831 r., Rytwiany, 12–15 VII 2012 r.*¹, została zorganizowana w ramach realizacji projektu *Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja*. Wzięło w niej udział ponad 40 badaczy z całej Polski, reprezentantów różnych dziedzin nauk historycznych.

Konferencja rozpoczęła się 12 lipca po południu w sali konferencyjnej Hotelu Rytwiany. Licznie zgromadzonych referentów i gości przywitał kierownik Projektu, prof. Marek Derwich, który zaprezentował główne założenia, cele i metody realizacji Projektu oraz zespół go realizujący, a także zachęcił wszystkich obecnych do aktywnego w nim uczestnictwa.

W trakcie pierwszej sesji, której przewodniczył prof. Tomasz Ciesielski, wygłoszono następujące referaty: o. Marian Kanior OSB, *Końcowe dzieje męskich klasztorów mniszych pod zaborem rosyjskim*; Piotr Paweł Gach, *Przyczyny i rezultaty kasat zakonnych w Cesarstwie Rosyjskim w latach 1832–1843*; Irena Wodzianowska, *„Rozpatrywałem z przyjemnością”. Ukaz carski o „zniesieniu niektórych klasztorów rzymskokatolickich” z 19 VII 1832 r.*; o. Aleksander Krzysztof Sitnik OFM, *Udział bernardynów w Powstaniu Listopadowym i powstaniowe losy klasztorów*; o. Marek Miławicki OP, *Udział dominikanów w Powstaniu Listopadowym na ziemiach zachodnich Cesarstwa Rosyjskiego i represje władz carskich i raz jeszcze Irena Wodzianowska, Rozporządzenia władz świeckich odnośnie do majątku nieruchomości skasowanych klasztorów w guberniach kijowskiej, podolskiej, wołyńskiej w latach 1832–1834.*

Pierwszej sesji przedpołudniowej w piątek, 13 lipca, przewodniczył prof. Piotr Paweł Gach. W jej trakcie licznie zebrani słuchacze mieli okazję wysłuchać następujących referatów: Małgorzata Końska, *Działalność delegacji polskiej w Komisji Mieszanej Specjalnej (1921–1927) w zakresie rewindykacji zbiorów archiwalnych i bibliotecznych*; Waldemar Rozynkowski, *Powstanie bezhabitowego zgromadzenia siostr serafitek jako przykład reakcji na represje wobec zakonów w zaborze rosyjskim*; Jerzy Kuzicki, *Zakonnicy z klasztorów położonych na tzw. ziemiach zabranych jako uczestnicy Wielkiej Emigracji (1831–1863)*; Tomasz Ciesielski, *Stan zachowania i wykorzystanie budynków poklasztornych w guberni wołyńskiej w latach 70. XIX w.*

* Praca naukowa finansowana w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2012–2016. Scientific work financed by the Ministry of Science and Higher Education under the name of the “National Programme for the Development of Humanities” in the years 2012–2016.

1 Szczegółowa kronika konferencji znajduje się także na stronie www.kasaty.pl/wydarzenia.

Drugą przedpołudniową sesję tego dnia prowadził prof. Waldemar Rozyński. Wygłoszono na niej następujące referaty: Ryszard Mączyński, *Powstaniowe i popowstaniowe losy warszawskich pijarów (1830–1866)*; Witalij Rosowski, *Kasata rzymskokatolickich klasztorów 1832 roku na Podolu, Wołyniu i Kijowszczyźnie: przyczyna, przebieg, skutki*; Grzegorz Pisarski, *Śląskie echa ukazu carskiego o kasatach klasztorów z 1832 r.*; Emilia Ziółkowska, *Działalność budowniczych rządowych w świetle likwidacji klasztorów rzymskokatolickich po 1831 roku*; ks. Franciszek Wolnik, *Sekularyzacja opactwa cysterskiego w Wistyczach*.

Podczas pierwszej sesji popołudniowej, obradującej pod przewodnictwem o. prof. Rolanda Prejsa OFMCap., referaty wygłosili: Anna Szylar, *Bernardynki lubelskie i ich klasztor (1832–1864–1885)*; Zdzisław Włodarczyk, *Polityka władz wobec zgromadzeń zakonnych w Prusach Południowych 1793–1806*; ks. Janusz Królikowski, *Kasaty klasztorów trynitarskich na terenie zaboru rosyjskiego*; Anna Gąsior, *Klasztor Trynitarzy w Krywiczach i jego losy*; Mirosława Sobczyńska-Szczepańska, *Losy potrynitarskich zespołów architektonicznych z terenu zaboru rosyjskiego*.

Ostatnią sesję piątkową moderował ks. prof. Janusz Królikowski. Referaty wygłosili na niej: Czesław Hadamik, *Porozbiorowe losy klasztoru Wizytek w Lublinie (1809–1918)* (komunikat); Zbigniew Grzegorz Jędrzychowski, *Dlaczego w roku 1831 zlikwidowano dominikańską szkołę w Nowogródku?*; o. Roland Prejs OFMCap., *Kasata klasztorów kapucynów na ziemiach zabranych – pokasacyjne losy kapucynów*; o. Denis Rusnak, *Monastery bazylianów w Wielkim Księstwie Litewskim na początku XIX w.*; Iwona Pietrkiewicz, *Działalność komitetów do podziału bibliotek poklasztornych na terenie guberni północno-zachodnich byłego WKL po powstaniu listopadowym*.

Pierwszej sesji w sobotę 14 lipca przewodniczył prof. Ryszard Mączyński. Przed licznie zebranim audytorium referaty wygłosili: Elżbieta Bylinowa, *Dokumentowanie strat bibliotek klasztornych na przykładzie księgozbioru kanoników regularnych laterańskich z Mstowa*; Marianna Czapnik, *Stare druki proveniencji klasztornych pochodzące z Biblioteki Publicznej przy Królewskim Uniwersytecie Warszawskim w drukowanych katalogach i bazach elektronicznych. Stan badań*; Marek Derwich, *Losy księgozbioru wywiezionego przez B. S. Linde z dawnego opactwa benedyktynów na Łysej Górze po 1831 roku*; Anna Dymmel, *Z dziejów księgozbioru lubelskiego klasztoru Bonifratrów. Darowizna doktora Józefa Szteina dla bonifratrów lubelskich w 1830 r. i dalsze losy biblioteki*; Małgorzata Milecka, Iwona Brankiewicz, Ewelina Widelska, *Klasztor benedyktynek w Drohiczynie – ewolucja przekształceń przestrzennych zespołu klasztorowego po ukazie carskim z 17 VII 1832 r.*; Jerzy Kaliszuk, *Średniowieczne rękopisy w przedwojennym zasobie Biblioteki Narodowej jako przedmiot badań*; Agnieszka Fluda-Krokos, *Losy biblioteki puławskiej Czartoryskich w świetle rękopisów dotyczących majątku rezydencji z lat 1830–1878 (ze zbiorów Biblioteki Książąt Czartoryskich)*; ks. Andrzej Kwaśniewski, *Księgi liturgiczne zachowane w bibliotece bożogrobców w Miechowie (XVII–XVIII w.)*; Krzysztof Mastykarz, *Zbiory archiwalne w Archiwum Diecezji Kieleckiej w Kielcach dotyczące klasztorów męskich i żeńskich w XIX wieku*.

W ostatniej części obrad, moderowanej przez dr Annę Szylar, wygłoszono następujące referaty: Maria Pidlypczak-Majerowicz, *Straty bibliotek zakonnych w wyniku represji po powstaniu listopadowym*; Robert Stępień, *Losy zbiorów poklasztornych benedyktynów z Sieciechowa po 1819 roku*; Angelika Modlińska-Piekarz, *Rękopisy po klasztorach skasowanych i materiały na temat kasat klasztornych w zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki Uniwersyteckiej KUL*; Cezary Jastrzębski, *Dwukrotna kasata klasztoru w Piotrkowicach w pierwszej połowie XIX wieku*.

Wszystkie konferencyjne sesje kończyły się krótkimi podsumowaniami, w których prowadzący obrady zwracali uwagę m.in. na podstawowe kwestie związane ze znaczeniem i motywami przeprowadzenia kasat klasztornych. Prowadzone następnie dyskusje, często ciekawe i bardzo ożywione, dotyczyły szczegółowych zagadnień omawianych w poszczególnych wystąpieniach. Referenci odpowiadali na zadawane im przez słuchaczy pytania i ustosunkowywali się do ich uwag. W dyskusjach poruszano również wiele ważnych problemów metodologicznych związanych z badaniami nad

przebiegiem i skutkami kasat klasztornych, np. P. P. Gach podkreślał konieczność zestawiania różnego typu przekazów dla pełniejszego obrazu badanych zagadnień i postulował typologiczne ujęcie kwestii związanych z kasatami klasztornymi, pozwalające na bardziej szczegółowe badania porównawcze, a M. Derwich wskazywał na konieczność pogodzenia metod syntetycznej i analitycznej w badaniach i zalecał powrót do źródeł, zwłaszcza materiałów kasacyjnych i dokumentacji urzędowej, których wykorzystanie jest niezbędne dla zrozumienia ducha i praktyki ukazów kasacyjnych. Ze względu na ogrom materiału źródłowego sugerowano stosowanie metody sondażowej i zwrócono uwagę na konieczność ujednoczenia terminologii naukowej oraz sposobu opracowywania i wizualizacji danych zbieranych podczas kwerend w ramach Projektu. Wielokrotnie gratulowano również prof. Markowi Derwichowi pomysłu konferencji oraz idei całego Projektu, który ma wielkie szanse skupienia rozproszonych inicjatyw i koordynacji badań naukowych nad tak ważnym zagadnieniem, jak ogromne dziedzictwo kulturowe po skasowanych klasztorach.

Merytorycznego podsumowania trzydniowych obrad dokonał w sobotę o. prof. Roland Prejs OFM Cap. Zwrócił on uwagę, że zbiory określane jako dziedzictwo materialne po skasowanych klasztorach są niekompletne i rozproszone, ale – jak pokazało rytwiańskie spotkanie – nie tak znikome, jak można było przypuszczać. W związku z tym bez wątpienia warto zabiegać, aby stały się one przedmiotem dalszych pogłębionych studiów. Podobnie jest zresztą ze zbiorami i przekazami dokumentującymi dziedzictwo duchowe, które stanowi wprawdzie odrębny, niemniej również wart pogłębionej analizy problem badawczy.

Na zakończenie głos zabrał prof. M. Derwich, który podziękował uczestnikom konferencji, jednocześnie zachęcając do współpracy przy realizacji Projektu oraz do publikowania wyników prac badawczych w powstającym w tym roku półroczniku „Hereditas Monasteriorum” i w oddzielnej serii wydawniczej *Dziedzictwo kulturowe...*

Po wysłuchaniu ciekawej zapowiedzi niedzielnej objazdu naukowego, przygotowanego przez dra Cezarego Jastrzębskiego, referenci udali się do Pustelni Złotego Lasu, gdzie zapoznali się z historią kompleksu pokamedulskiego.

Ostatnim punktem konferencji był objazd naukowy szlakiem skasowanych klasztorów. W niedzielę, 15 lipca, uczestnicy zwiedzili zespół pocysterski w Koprzywnicy, a następnie klasztory sandomierskie (dominikański, pojezuicki, poduchacki, poreformacki i pobenedyktyński) i katedrę sandomierską. Obejrzel też, dzięki uprzejmości Dyrektora Muzeum Diecezjalnego w Sandomierzu, ks. Andrzeja Rusaka (współpracownika Projektu *Dziedzictwo kulturowe...*), cenne eksponaty po skasowanym miejscowym opactwie benedyktynek.

Treść wystąpień konferencyjnych, wzbogacona o zapis towarzyszących im dyskusji naukowych, zostanie opublikowana w tomie pokonferencyjnym, którego wydanie planowane jest na rok 2013.